

Mannen som målade med skuggor och ljus

Berättelse

Victor Sjöström föddes 1879 i Värmland, men han växte upp på två kontinenter. När han var liten flyttade familjen till New York, där hans far drev en affär. Modern dog när Victor var sju år, och några år senare reste han tillbaka till Sverige. Som ung bestämde han sig för att bli skådespelare, trots att hans far helst hade sett en säkrare framtid för honom.

Under flera år turnerade Sjöström med olika teatersällskap runt om i landet. År 1912 fick han chansen att börja arbeta med film, som då var en helt ny konstform. Han regisserade sin första film samma år, och snart visade det sig att han hade en sällsynt känsla för det nya mediet. Tillsammans med kollegan Mauritz Stiller blev han den ledande gestalten inom den svenska stumfilmen.

Det som gjorde Sjöström speciell var hur han använde naturen och ljuset. I många av hans filmer spelar landskapet en lika viktig roll som människorna. Flera av berättelserna byggde på böcker av Selma Lagerlöf, som hade fått Nobelpriset i litteratur. Hans mest kända film, *Körkarlen* från 1921, räknas än i dag som höjdpunkten inom svensk stumfilm. I den använde han tekniska knep som var långt före sin tid, vilket gjorde att man kunde se genomskinliga gestalter röra sig på duken.

Sjöströms rykte spred sig utomlands, och 1923 reste han till Hollywood. Där regisserade han flera filmer under namnet Victor Seastrom, eftersom amerikanerna hade svårt med det svenska efternamnet. Bland hans amerikanska verk finns *Stormen* från 1928, en stark berättelse om en kvinna i den hårda öknen. När ljudfilmen kom kände han sig dock främmande inför den nya tekniken, och år 1930 återvände han till Sverige.

Resten av sitt liv arbetade Sjöström mest som skådespelare. Hans allra största roll kom sent. År 1957, när han var nästan 78 år, spelade han huvudrollen i Ingmar Bergmans *Smultronstället*. Han gestaltade den gamle professorn Isak Borg, som blickar tillbaka på sitt liv under en lång bilresa. Rollen var skriven särskilt för honom, och hans tysta, sorgsna spel hyllades över hela världen. Victor Sjöström dog 1960, men hans filmer fortsätter att inspirera nya generationer av regissörer.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
kontinent	en av jordens stora landmassor, till exempel Europa eller Amerika
turnera	resa runt och uppträda på olika platser
stumfilm	film utan inspelat tal, ofta med musik till
konstform	ett sätt att skapa konst, till exempel måleri eller film
gestalt	en viktig person inom ett område
medium	ett sätt att förmedla något, här: filmen
genomskinlig	som man kan se igenom

ORD	FÖRKLARING
rykte	det som andra säger och tycker om någon
gestalta	spela eller framställa en roll
sorgsen	ledsen på ett stilla sätt
hylla	berömma och visa stor uppskattning
generation	människor som är födda och lever ungefär samtidigt

Läsförståelsefrågor

1. Var växte Victor Sjöström upp?
 1. bara i Värmland
 2. i både USA och Sverige
 3. i Hollywood
2. Varför kallades han Victor Seastrom i USA?
 1. eftersom han bytte namn helt
 2. eftersom amerikanerna tyckte hans svenska namn var svårt
 3. eftersom han hade två olika pass
3. Vad var typiskt för Sjöströms filmer?
 1. att naturen och ljuset var mycket viktiga
 2. att de alltid handlade om Hollywood
 3. att de saknade skådespelare
4. Vilken roll spelade Sjöström i *Smultronstället*?
 1. en ung student
 2. en gammal professor som ser tillbaka på sitt liv
 3. en regissör i Hollywood
5. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Sjöströms far ville helst att sonen skulle välja ett tryggare yrke.
 2. Flera av Sjöströms filmer byggde på böcker av Selma Lagerlöf.
 3. Sjöström tyckte mycket om att arbeta med ljudfilm.
 4. Sjöström vann ett pris för rollen i *Smultronstället*.
6. Varför återvände Sjöström till Sverige i början av 1930-talet? (öppet svar)
7. Med egna ord: vad menas i texten med att Sjöström använde "tekniska knep som var långt före sin tid"? (öppet svar)
8. Vad tror du författaren menar när hon skriver att Sjöströms filmer "fortsätter att inspirera nya generationer"? (inferens)

Facit

1. b
2. b
3. a
4. b
5. 1. ja b) ja c) nej d) det står inte i texten
6. Exempel på svar: Han kände sig främmande och obekvämt inför den nya ljudfilmstekniken och valde därför att flytta hem igen.
7. Exempel på svar: Han hittade på filmtricks, som genomskinliga gestalter på duken, som ingen annan kunde göra på den tiden.
8. Exempel på svar: Att även moderna filmskapare tittar på hans filmer och lär sig av dem, fast han gjorde dem för mer än hundra år sedan.

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering.

FÖR LÄRAREN

Texten kan användas för att samtala om hur konst åldras och vad som gör att något blir "klassiskt".

Tema: skapande, mod att satsa på en ny väg, och hur ett livsverk kan få nytt liv genom en enda sen roll.

Diskussionsfrågor

- Sjöström vågade satsa på film när det var en helt ny konstform. Vad krävs för att våga prova något helt nytt?
- Hans största roll kom när han var nästan 78 år. Vad tänker du om att lyckas sent i livet?
- Många av hans filmer handlar om naturen och landskapet. Vilken roll spelar naturen i filmer och berättelser du känner till?
- **Skriv (5–6 meningar):** Beskriv en film eller en berättelse som har gjort starkt intryck på dig. Vad handlade den om, och varför fastnade den hos dig?

Källor och faktagranskning

- Victor Sjöström – Wikipedia (svenska): https://sv.wikipedia.org/wiki/Victor_Sjöström
- Victor Sjöström – Wikipedia (engelska): https://en.wikipedia.org/wiki/Victor_Sjöström
- Victor D Sjöström – Svenskt Biografiskt Lexikon: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Artikel/6000>
- Victor Sjöström | Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Victor-Sjostrom>
- Victor Sjöström – Stiftelsen Ingmar Bergman: <https://www.ingmarbergman.se/en/person/victor-sjostrom>

Faktagranskad i juni 2026. Nyckelfakta: Victor David Sjöström föddes 20 september 1879 i Högerud, Silbodals socken i Värmland, och dog 3 januari 1960 i Stockholm. Han regisserade sin första film 1912 (Trädgårdsmästaren). Körkarlen (1921) räknas som hans mästerverk och höjdpunkten inom svensk stumfilm. Han arbetade i Hollywood cirka 1923–1930 (bland annat Han som får örfilarna 1924, Stormen/The Wind 1928) och återvände sedan till Sverige. 1957 spelade han huvudrollen som Isak Borg i Ingmar Bergmans Smultronstället. Osäkerhet: källor anger ibland Årjäng/Silbodals socken som födelseort; den exakta platsen är Högerud i Silbodals socken.

